

SZEM ÉS SZEMPONT

BORDÁS GYŐZŐ

Amikor megkaptam a megtisztelő felkérést, hogy ezen a rendezvényen* köszöntsem Bori Imrét közelgő hetvenedik születésnapja alkalmából, valami örömteli érzés fogott el, mert az jutott az eszembe, hogy az elmúlt húsz-huszonöt évben szinte kötelességtudó hagyománnyá vált, hogy ama bizonyos karácsony és újév közti napon – összefogva írótársak –, fölköszöntsük Bori Imrét, s ahogyan ilyenkor jókedvünkben mondani szoktuk: elfogyasszuk a karácsonyi maradékot, Bori Mária süteményeit, belekóstoljunk az italokba, hogy aztán, mi másról, mint számunkra az egyetlen témáról – az irodalomról, irodalmunkról legyen szó.

S tettük, tesszük ezt abban a számomra megrendíthetetlen hitben, hogy Bori Imrében irodalmunk, kultúránk, oktatásügyünk . . . legkiválóbbját tiszteljük, azt az embert, aki mindig parnasszusi magasságból tudta szemlélni mindazt, ami velünk történik, s „fönről” szólt le ránk hol hízelgő, hol dorgáló szóval. De, állítom, mindig a jó ügyünk érdekében, önmagunk – mai divatos szóval élve –, önazonosság-tudatunk erősítése érdekében, önmagunk megbecsüléséért. Hát nem az ő javaslatára, a felismerés szükségletének hajtó ingerére gyülekezünk itt is minden évben, Kishegyesen, de ugyanígy Szivácon, Verbászon, Temerinben, Topolyán, Becskereken, Szabadkán és újabban Ürményházán és Versecen is? S tesszük ezt – Bori Imre sugallatára – irodalmunk, hagyománytisztelő múltunk és a mostaniaknál nyilván szebb napokat remélő jövőnk reményében. Sokan már talán bele is fáradtak volna ebbe a munkába, de a közülünk szellemében még mindig legfiatalabb a hetvenéves Bori Imre, nem!

* Elhangzott az idei Csépe-napokon

Sohasem voltam híve a nagy szavaknak, de számomra bámulatra méltó az, amit irodalomtörténészi, kritikus, szerkesztői munkásságában produkált: több mint harminc eredeti könyv, szerkesztések, válogatások, értő elő- és utószavak, recenziók sokasága, olvasói jegyzetek, följegyzések, töprengések . . .

Az egyetemes magyar nyelvterület egyik legmegbecsültebb irodalomtörténésze, bizonyítja ezt két akadémiai tagsága, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tiszteletbeli elnöki funkciója, amit nem mással, mint kötetével, tanulmányával vívott ki magának, azzal, hogy a modernség jelszavával értékelte újra a magyar irodalom több mint másfél századát Petőfitől, Aranytól és Jókaitól a századelő, majd a *Nyugat*-nemzedéken keresztül egészen Pilinszkyig, Mészöly Miklósig és Juhász Ferencig. S akkor még nem is szóltunk arról, hogy egész életműveket átívelő tanulmányköteteket írt Radnóti költészetéről, Krúdy, Kosztolányi és Móricz Zsigmond egyenként is hatalmas opusáról. Már csak a fősorolásba is beleszédülhet az ember, hiszen ennyi név, és hol van még Kassák, Nagy László és Weöres Sándor, Csáth, Németh László és Déry, és az irodalom számára újrafelfedezett Cholnoky?

De ennek a felsorolásnak sosem lenne vége, viszont itt, ezen a helyen – a magunk felé fordulás eme Csépe-napi óráiban –, mindenekelőtt arra kell gondolnunk, hogy az egyetemes magyar irodalomtörténet-írás e nagyjai irodalmi térképén egyenrangúan van ott a jugoszláviai/vajdasági magyar irodalom is, aminek nem kisebb erudícióval rugaszkodik neki, mint bármely úgynevezett „nagy” témának. Fehér Ferencről, Sinkó Ervinről vagy legutóbb Szenteleky Kornélról írt kötetnyi monográfiát, de nincs író ebben a Vajdaságban, akinek munkásságát ne követné nyomon. S teszi ezt Bori Imre 1950-től folyamatosan, úgyhogy szellemi életünk csak tőle várhatta a szintetikus művet, a jugoszláviai magyar irodalomtörténet megírását. S mi sem természetesebb, hogy ez is megszületett, részmonográfiaként már 1968-ban, majd az összefoglaló alapozás után az immáron negyedik kiadásban olvasható. *A jugoszláviai magyar irodalom története* múlt évi kiadása most utánn nyomását is megélte, amire viszont könyvkiadásunkban sem volt igen példa. De nem könyves hiúságom mondatja ezt velem, hanem a tény, hogy Bori Imre munkája nyomán kezünkben egy könyv, amely egy XI. századi aracsi kőfeliratból, tehát kezdetünk kezdeitől ad művelődéstörténeti „tájékoztatót” egészen e századunk elejéig, hogy aztán e részletes előtörténet vezesse be mindazt, ami 1918-tól napjainkig irodalmunkban megmutatásra érdemes.

Nemrégiben a marosvásárhelyi *Látó* című folyóiratban – ahol arról folyt a vita, hogyan is kell/kellene megírni a romániai magyar irodalomtörténetet Láng Zsolt arra a látszatra egyszerű tényre figyelmeztetett, hogy: „Irodalomtörténet *akkor* születhet, ha van *történet*, ez pedig köztudottan akkor alakul ki, ha vannak *kapcsolódások, következtetések és összefüggések*, azokat pedig meg kell

látni, viszont a látáshoz nem csupán szemre, de szempontra is szükség van, a láncolat végül oda vezet, hogy meg kell találni azt a helyet, ahonnan visszatekintek.”

Ebből a szövegből magamnak aláhúztam a hangsúlyos szavakat, ezek pedig: akkor születhet, ha van történet, kapcsolódások, összefüggések, következtetések, szem és szempont, s végezetül az a hely, ahonnan visszatekintek.

Nem véletlenül idézem Bori Imre könyvének kapcsán ezeket a kulcsszavakat, hanem azért, mert azt hiszem, lényegre tapintóak. Bori Imre előttünk fekvő könyve ugyanis ékes bizonyítéka annak, hogy kultúránknak, az írásbeliség kialakulásától napjainkig igenis van története, története van ama bizonyos ararsi kőtől a XI. századból egészen napjainkig, s ebbe a történetbe beletartoznak a *Huszita biblia*-fordítók éppúgy, mint egy Laskai Osvát, Szerémi György, Váradi Péter és Brodarits István, de beletartozik még Janus Pannonius vagy egy Zrínyi Miklós is. S miért tartoznak bele ezek a nevek egy olyan földrajzi meghatározásba, hogy jugoszláviai és magyar? Mert kapcsolódások, összefüggések találhatók a későbbi korokkal, s olyan gyökerek ezek, amelyekből az itt élő későbbi nemzedék is táplálkozott. Hogy honnan és mennyit, ehhez kellett a szempont – mihez nem elég a szem – s végezetül talán kellett egy századvég, ami esetünkben ezredvéggel is párosul a visszatekintésre.

Nem véletlenül fogalmazok ilyen képletesen, ugyanis azt szeretném érzékelteni, hogy irodalmunk az elmúlt évtizedek folyamán kitermelte a kritika és irodalomtörténeti tanulmányírás folyamán azt a személyt is, aki képes volt belátni ezt a majd fél évezredes távot, feldolgozni egy régió szempontjából fontos szemszögből, s úgy feltérképezni ezt a koordináta-rendszert, hogy abban a teljességgel legyen benne múlt és jelen. Ilyen szempontból egységesen magyar ez az irodalomtörténet, és kellően regionális vagy kisebbségi, ami viszont egy történelmi adottság következménye.

S mondanom sem kell, nem felvétel, nem fénykép csupán ez az irodalomtörténet, hanem elemzés, értékmérés, ítéletalkotás, mint amilyennek minden hasonló jellegű munkának lennie kell!

Elnézést, hogy tényeket sorakoztatok föl, s nem ékesebben szólok az alkotóról eme ünnepi pillanatban, de tudós embert látok magam előtt, aki legkevésbé örülne tanítványa patetikus hangvételének, s mi azt tiszteljük benne leginkább, hogy olvasói részére, legyen szó egyes alkotóról, korszakról, vagy akár több évtizedet is átölelő periódusról, mindig megtalálta azt a nézőpontot, amelyről számunkra is bevilágíthatja a vizsgálódás területét, s kimutat értékeket, jelenségeket és törekvéseket. Értékítelő módszerének ma már sok-sok követője van.

Végezetül: Isten éltesse alkotói erejében a hetvenéves Bori Imrét.